

ประวัติศาสตร์พัฒนาการของรัฐธรรมนูญไทย

History of the Development of the Thai Constitution

(วันรับบทความ: 5 กันยายน 2566; วันแก้ไขบทความล่าสุด: 2 พฤศจิกายน 2566; วันตอบรับการตีพิมพ์บทความ: 10 พฤศจิกายน 2566)

ยุทธศาสตร์ นนอแก้ว*

Yutthasart Norkaew*

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ มุ่งทบทวนพัฒนาการของรัฐธรรมนูญไทย นับตั้งแต่ได้รับอิทธิพลทางแนวคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญเข้ามายังดินแดนสยามในรัชสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เป็นต้นมา ซึ่งถือเป็นกระแสทางการเมืองระหว่างประเทศที่ได้รับการกล่าวถึงและวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างแพร่หลายทั่วโลกในช่วงเวลานั้น จนกระทั่งก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญฉบับแรกในช่วงหลังจาก “การปฏิวัติสยาม 2475” และปรากฏถึงพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยตลอดระยะเวลา ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2560 ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญที่ประกาศบังคับใช้รวมทั้งสิ้น 20 ฉบับ ผ่านบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างเป็นพลวัต ไม่ว่าจะเป็นยุคขุนศึกศักดินา ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ ยุคประชาธิปไตยฉบับประชาชน และยุคประชาธิปไตยต่างสีเสื้อ ทำให้ทราบได้ว่ารัฐธรรมนูญไทยมีรากฐานมาจากการปฏิบัติ รัฐประหาร การยกร่างโดยประชาชน การยกร่างโดยฝ่ายนิติบัญญัติ รวมถึงการยกร่างโดยผู้มีอำนาจหรือกองทัพผ่านองค์กรนิติบัญญัติ เพื่อมุ่งการสืบทอดอำนาจผ่านกลไกตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้น การกลับไปศึกษาทบทวนถึงประวัติศาสตร์ของรัฐธรรมนูญไทย จึงเป็นการย้อนพิจารณาบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังนำไปสู่การวิเคราะห์ ทำนาย และคาดการณ์ถึงลักษณะของรัฐธรรมนูญไทยในอนาคตได้อย่างเป็นรูปธรรมอีกด้วย

คำสำคัญ: รัฐธรรมนูญ, การปฏิวัติ, รัฐประหาร, ฝ่ายนิติบัญญัติ

Abstract

This article Aiming at reviewing the development of the Thai Constitution Since the influence of constitutional ideas came to the land of Siam during the reign of King Mongkut (King Rama IV) onwards, which is considered an international political trend that has been widely discussed and criticized around the world. During that time until the creation of the first constitution in the period after "Siamese Revolution 1932" and appears to have developed continuously. Throughout the period between 1932 and 2017, Thailand had a

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย,
E-mail: Yutthasart.nk@hotmail.com

total of 20 constitutions enacted through a dynamic social, economic, and political context. Whether it is the feudal warlord era half-democracy era People's Democratic Era and the democratic era with different colors of shirts, this makes it known that the Thai Constitution has its roots in a revolution, a coup, and drafting by the people. Drafting by the legislature includes drafting by officials or the military through legislative bodies, in order to focus on the succession of power through constitutional mechanisms. Therefore, revisiting the history of the Thai constitution allows us to thoroughly reconsider the social, economic, and political contexts of each era. It also leads to a concrete analysis, prediction, and prediction of the nature of the Thai Constitution in the future.

Keywords: Constitution, Revolution, Coup d'etat, Legislature

1. บทนำ

คำว่า “รัฐธรรมนูญ” (Constitution) ในดินแดนสยาม เริ่มปรากฏครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ซึ่งอยู่ในจดหมายเหตุ (Bangkok Recorder) ของหมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) มิชชันนารีหรือหมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน ที่ได้มีโอกาสเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในสยามประเทศ ณ ช่วงเวลานั้น ระบุว่า “คอนสติตูชัน” (Constitution) เป็นเครื่องมือสำคัญในการได้มาซึ่งผู้นำของประเทศที่ไม่ใช่กษัตริย์ดังธรรมเนียมการปฏิบัติสืบทอดทอดกันเรื่อยมาเหมือนกับสยามและหลาย ๆ ประเทศในยุคสมัยนั้น โดยเป็นระบอบมหาชนรัฐที่มอบอำนาจอธิปไตยให้กับประชาชนเป็นผู้ที่สามารถแสวงหาผู้นำผ่านกระบวนการเลือกตั้งให้ได้มาซึ่งผู้นำประเทศหรือ “ประธานาธิบดี” (President) ได้โดยตรง ถือเป็นรูปแบบการปกครองแบบใหม่ที่สร้างความเคลือบแคลงสงสัยให้กับบรรดามวลหมู่ข้าราชการและประชาชนของสยามในยุคสมัยนั้นเป็นอย่างมาก เพราะยังไม่เคยปรากฏหรือมีความเข้าใจในระบอบการปกครองใหม่รูปแบบนี้มาก่อนเลย ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ได้มีคณะเจ้านายและข้าราชการได้นำเสนอให้มีการปฏิรูปการปกครองให้เป็นไปตามกระแสโลกสมัยใหม่ดังที่ประเทศญี่ปุ่นและประเทศทวีปยุโรปได้ดำเนินการไปแล้วในยุคสมัยนั้น ถือเป็นปฏิกิริยาสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่มุ่งไปสู่การปกครองที่ทันสมัย เป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบการปกครองให้ทัดเทียมกับชาติตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม โดยเรียกเหตุการณ์นี้ว่า “กรณี ร.ศ. 103” (พ.ศ. 2427) แต่ทว่าพระองค์ทรงเห็นว่าควรมีการปฏิรูประบอบราชการเสียก่อน ซึ่งมีความสำคัญมากกว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) เป็นระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) จึงยังไม่มี ความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองมาใช้รูปแบบรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด เนื่องจากพระองค์เข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเรื่องของรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว แต่บริบทสถานการณ์บ้านเมืองในสมัยนั้นยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เสียมากกว่า เพื่อป้องกันการรุกรานจากประเทศอาณานิคมตะวันตกที่กำลังคืบคลานเข้ามายังดินแดนสยาม ณ ขณะนั้น (บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, 2558, น. 39-43)

กระทั่งเวลาได้ล่วงเลยมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) เกิดเหตุการณ์ “กบฏ ร.ศ. 130” (พ.ศ. 2455) ที่มีความมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย ภายหลังปราบปรามกบฏได้แล้วก็ยังไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญในรัชสมัยนี้ (บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, 2558, น. 43) พระองค์ทรงมีพระบรมราชาธิบายข้อเสียของรัฐธรรมนูญเอาไว้ว่า ประชาชนยังคงไม่มีความพร้อมและความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ซึ่งอาจจะส่งผลเสียมากกว่าผลดีในแง่ของการบริหารที่ล่าช้า เพราะการบริหารประเทศต้องมีการพลัดเปลี่ยนหมุนเวียนนักการเมืองอาชีพเข้ามารับหน้าที่เป็นรัฐบาล หากมีการเลือกตั้งและเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อยครั้ง การดำเนินนโยบายก็จะขาดความต่อเนื่อง อีกทั้งการมีพรรคการเมืองผลัดกันเป็นรัฐบาลอำนาจที่แท้จริงอาจจะไม่ได้อยู่ในมือของประชาชน แต่อำนาจจะเป็นของคนกลุ่มน้อยที่มีทุนมากด้วยการชักจูงติดสินบนประชาชน ทำให้ระบอบประชาธิปไตยที่เฝ้ามองกลายเป็นระบอบคณาธิปไตยเสียมากกว่า ตลอดจนรัฐสภาไม่สามารถแก้ไขปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงได้ เพราะผู้มีอำนาจยังสามารถให้บำเหน็จแก่บุคคลใดก็ได้ มันจึงกลายเป็นการปกครองของคนจำนวนน้อยที่เป็นระบอบคณาธิปไตย (อภิชาติ แสงอัมพร, 2559, น. 209-210)

ต่อมา ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) พระองค์ทรงตระหนักว่าหากยังไม่มีมีการปฏิรูประบอบการปกครองตามกระแสโลกอาจจะเป็นผลดีต่อการบริหารระบบราชการได้ โดยในรัชสมัยของพระองค์ได้มีราชวรฤทธิภาขอให้พระองค์พระราชทานรัฐธรรมนูญ เพื่อให้มีการปกครองที่มีความเหมาะสมกับสังคมไทย แต่พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่าการปกครองรูปแบบรัฐสภายังไม่เหมาะสม เพราะประชาชนยังไม่เข้าใจในรูปแบบการปกครองและยังไม่มีความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน จึงสมควรที่จะประวิงเวลาออกไปเสียก่อน เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาในระดับสูงและมีความพร้อมมากกว่านี้ โดยจะต้องมีการเตรียมการให้ประชาชนรับรู้เรื่องระบอบประชาธิปไตยแบบค่อยเป็นค่อยไป ถึงกระนั้น ก็ยังมีการดำเนินขั้นตอนในการเตรียมพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชนชาวไทย พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยากัลยาณไมตรี หรือ นายฟรานซิส บี. แซร์ (Francis Bowes Sayre) ซึ่งเป็นที่ปรึกษากฎหมายชาวอเมริกัน ดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญจนแล้วเสร็จ ในปี พ.ศ. 2467 ใช้ชื่อว่า “เค้าโครงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง” (Outline of Preliminary Draft) มีจำนวน 12 มาตรา โดยมีสาระสำคัญระบุว่า อำนาจอธิปไตยและอำนาจนิติบัญญัติทั้งมวลเป็นของกษัตริย์ไว้อย่างชัดเจน ดังข้อความที่ปรากฏในมาตรา 1 ที่กล่าวว่า “อำนาจอธิปไตยทั่วทั้งราชอาณาจักรเป็นของพระมหากษัตริย์” (The Supreme Power throughout the Kingdom shall be vested in His Majesty the king) และมาตรา 11 “อำนาจนิติบัญญัติย่อมเป็นของพระมหากษัตริย์” (The supreme legislative power shall rest in the King) (สนธิ เตชานันท์, 2518, น. 140-141)

อย่างไรก็ตาม หากวิเคราะห์ถึงความพยายามในการพัฒนาประชาธิปไตยรูปแบบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ พบว่า แม้จะมีการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม แต่เนื้อหาส่วนใหญ่ก็ยังคงไม่ได้มีความเป็นประชาธิปไตยตามหลักการสากลมากนัก และร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็ไม่ได้มีประกาศใช้อย่างเป็นทางการแต่ประการใด ถึงกระนั้น ด้วยกระแสความต้องการของสังคมเกี่ยวกับการปกครองรูปแบบใหม่ที่ร้อนแรงในช่วงเวลานั้น กอปรกับแรงกดดันจากสื่อหนังสือพิมพ์ที่ต่างพากันประโคมข่าว เพื่อมุ่งเรียกร้องการปกครองรูปแบบประชาธิปไตย ด้วยเหตุที่ ประชาธิปไตยได้ปรากฏว่าเป็นรูปแบบที่ส่งผลต่อการพัฒนาบ้านเมืองที่ก้าวหน้าในยุคสมัยนั้น ทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา รัสเซีย และสาธารณรัฐจีน ทำให้พระองค์ต้องทำการประนีประนอมกับกระแสดังกล่าว โดยมีพระราชดำริว่า ควรจัดให้มีสภาเทศบาล (Municipal Council) และการปกครองท้องถิ่น (Local Government) เสียก่อนเป็นการเบื้องต้น เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้การปกครองตนเองในระดับฐานรากตั้งแต่ระดับท้องถิ่นอันเป็นการปูพื้นฐานประชาธิปไตยให้ฝังรากลึกลงในสังคมอย่างมั่นคงแล้วจึงจัดให้มีรัฐธรรมนูญจะส่งผลดีมากกว่า โดยมีการตั้งคณะกรรมการร่างพระราชบัญญัติขึ้นมาและดำเนินการแล้วเสร็จ ในปี พ.ศ. 2473 แต่ก็ไม่ได้มีการดำเนินการในทางปฏิบัติเช่นเดิม (อภิชาติ แสงอัมพร, 2559, น. 210)

จนกระทั่ง มีการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาอีกครั้ง พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสารวาจา (เทียนเลี้ยง ฮุนตระกูล) และนายเรมอนด์ บี. สตีเวนส์ (Reymond B. Stevens) เป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่สอง โดยร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวแล้วเสร็จในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2474 ใช้ชื่อว่า “เค้าโครงความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการปกครอง” (An Outline of Changes in the Form of Government) โดยร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ จัดทำขึ้นด้วยวิธีการเขียนเนื้อหาโดยภาพรวมไม่ได้มีการระบุไล่เรียงลำดับเป็นมาตราแต่อย่างใด (สนธิ เตชานันท์, 2545, น. 198-205) สรุปเนื้อหาใจความได้ว่า ร่างรัฐธรรมนูญได้มีการกำหนดรูปแบบการปกครองประชาธิปไตยแบบรัฐสภา มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีเสนาบดีที่มาจากการเลือกตั้งของกษัตริย์และเป็นผู้ลงนามสนองพระบรมราชโองการ ซึ่งเป็นไปตามหลักการที่กษัตริย์ไม่อยู่ในฐานะที่ต้องรับผิดชอบใด ๆ ทางการเมือง หรือที่เรียกว่า “หลักพระมหากษัตริย์ทรงกระทำผิดมิได้” (The King Can Do No Wrong) (Farooq & Yousufi, 2020, p. 10) ด้วยเหตุที่ พระองค์มีสถานะเหนือการเมืองและไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารราชการแผ่นดิน แต่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ต้องตกไป เนื่องจากถูกระงับไว้โดยที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาพิจารณาไม่เห็นด้วยกับหลักการของร่างรัฐธรรมนูญและไม่มีการดำเนินการพัฒนาต่อไป (สากล พรหมสกลิต, 2560, น. 132) ข้อสังเกตอีกประการ คือ ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่ได้กล่าวว่าใครหรือบุคคลใดเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย (โกคิน พลกุล, 2531, น. 15)

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) จะทรงดำเนินการเตรียมการสำหรับการปกครองรูปแบบประชาธิปไตย แต่ก็ไม่อาจหยุดยั้งความไม่พอใจต่อรูปแบบการปกครองศักดินาเจ้าขุนมูลนายได้ นำไปสู่การปฏิวัติสยาม ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดย “กลุ่มคณะราษฎร” ภายหลังการปฏิวัติสำเร็จทางกลุ่มก็ไม่ได้มีความประสงค์ล้มล้างระบบกษัตริย์ โดยยินยอมให้กษัตริย์ยังอยู่ในตำแหน่ง แต่ต้องดำรงฐานะภายใต้รัฐธรรมนูญและได้แถลงอุดมการณ์ ที่เรียกว่า “หลักการในการปกครองประเทศ 6 ประการ” ดังนี้ (นรนิตี เศรษฐบุตร, 2558, น. 34-35)

- (1) การรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลายของประเทศ อาทิเช่น เอกราชในทางการเมือง ทางศาล ทางเศรษฐกิจ เป็นต้น
- (2) การรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดลงให้มาก
- (3) การบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎร ทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง
- (4) การให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน
- (5) การให้ราษฎรมีเสรีภาพทั้งปวงที่ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการข้างต้น
- (6) การให้การศึกษาย่างเท่าเทียมและเต็มที่แก่ราษฎรทั้งหลาย

สรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญถือเป็นหมุดหมายสำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่มุ่งสร้างความเท่าเทียมทางการเมืองการปกครองขึ้นมา ทำให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิของตนในการเลือกตั้งผู้นำเข้ามามีการบริหารราชการแผ่นดินได้ ทั้งนี้ หากย้อนกลับไปพิจารณาถึงประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญของไทย จะพบว่า การรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญค่อนข้างเชื่องช้าและมีพัฒนาการที่มาจากกระแสความต้องการของชนชั้นนำและบรรดาข้าราชการโดยเฉพาะทหารเป็นสำคัญ ด้วยเหตุที่ รัฐธรรมนูญเป็นกระแสโลกสมัยใหม่ ณ ขณะนั้น ที่กำลังได้รับความนิยมจากนานาอารยประเทศ ทำให้บรรดานักเรียนไทยที่ได้มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ได้พบเห็นถึงความเจริญก้าวหน้าจากรูปแบบการปกครองของบ้านเมืองที่ได้ชื่อว่ามีการระบอบการปกครองที่ดีโดยเฉพาะในทวีปยุโรป จึงส่งผลต่อแนวคิดทางการเมืองการปกครอง โดยมีเจตนาให้สยามประเทศมีความเป็นอารยะทัดเทียมชาติมหาอำนาจที่กำลังล่าอาณานิคมในยุคสมัยนั้น แต่ทว่าเวลาได้ล่วงเลยผ่านไปพอสมควรจนถึงจุดอ้อมค้อมของการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ จึงนำไปสู่การปฏิวัติสยาม ในปี พ.ศ. 2475 ของ “กลุ่มคณะราษฎร” ทำให้ประเทศไทยเกิดพัฒนาการทางรัฐธรรมนูญเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

2. พัฒนาการของรัฐธรรมนูญไทยจากปฐมบทถึงปัจจุบัน

ประเทศไทยภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อปี พ.ศ. 2475 โดย “กลุ่มคณะราษฎร” ทำให้สยามก้าวเข้าสู่วิถีทางของระบอบรัฐธรรมนูญอย่างเป็นทางการ หลังจากนั้น รัฐธรรมนูญของไทยก็มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องทั้งในยุคประชาธิปไตย กึ่งประชาธิปไตย หรือเผด็จการ เห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญของไทยค่อนข้างให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญเป็นอย่างมากไม่ว่าจะอยู่ในยุคสมัยใดก็ตาม ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาเนื้อหาสาระของรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ นับจากอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันพอสังเขป โดยมีรายละเอียดสำคัญ ดังนี้

ฉบับที่ 1 พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ถือกำเนิดขึ้นมาอย่างเป็นทางการ ภายหลังจากการปฏิวัติเพียงแค่ 3 วัน ในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 มีบทบัญญัติ จำนวน 39 มาตรา เป็นผลพวงโดยตรงที่มาจากเหตุการณ์ “ปฏิวัติสยาม 2475” เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยคณะปฏิวัตินามว่า “กลุ่มคณะราษฎร” มีพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติในครั้งนี้ สามารถแบ่งผู้ร่วมก่อการออกได้เป็น 3 สาย ประกอบไปด้วย ข้าราชการสายทหารบก สายทหารเรือ และสาย

พลเรือน จำนวนรวม 99 คน กระทำการยึดอำนาจการปกครองจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) เพื่อมุ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยด้วยการยึดถือรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด แต่ยังมีเจตนาที่ต้องการให้กษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ต่อไป ภายหลังจากการปฏิวัติสำเร็จ กลุ่มคณะราษฎรได้นำพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวที่ได้มีการเตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนการยึดอำนาจขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายกษัตริย์ เพื่อให้ท่านทรงวินิจฉัยร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ผลปรากฏว่าพระองค์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธย และได้พระราชทานร่างรัฐธรรมนูญคืนกลับมาให้แก่คณะราษฎรได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ ด้วยเหตุนี้ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 จึงกลายเป็นกฎหมายสูงสุดฉบับแรกของประเทศ แต่มีการบังคับใช้ได้ไม่นานมากนัก รวมระยะเวลาเพียง 5 เดือน 13 วัน ก็ได้มีการยกเลิกไปอย่างสันติ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เนื่องจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับแรกนี้ ได้มีการกำหนดให้มีเพียงสภาเดียว คือ “สภาผู้แทนราษฎร” และกำหนดให้ฝ่ายบริหาร ประกอบไปด้วย ประธานกรรมการราษฎร (ก่อนเปลี่ยนชื่อตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีในรัฐธรรมนูญฉบับต่อมา) จำนวน 1 คน กรรมการราษฎร จำนวน 15 คน รวมทั้งสิ้น 16 คน ทำหน้าที่เป็นรัฐบาล โดยมี “พระยามโนปกรณนิติธาดา” (ก๊อน หุตะสิงห์) ดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะรัฐบาล ถือเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของประเทศไทยหรือสยาม (ชื่อในขณะนั้น) แต่การบริหารจำเป็นต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสภาผู้แทนราษฎรอย่างเคร่งครัด ข้อสังเกตสำคัญ คือ การตรารัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับนี้ ไม่ปรากฏถึงผู้ที่ลงนามสนองพระบรมราชโองการ มีเพียงพระปรมาภิไธยของกษัตริย์ แตกต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ ที่ให้ความสำคัญกับการลงนามสนองพระบรมราชโองการ นอกจากนี้ ภายใต้บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญของกลุ่มคณะราษฎรยังไม่ปรากฏข้อความเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนระบุไว้อย่างเป็นรูปธรรมแต่อย่างใด (มานิตย์ จุมปา, 2553, น. 5-7)

ฉบับที่ 2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 มีบทบัญญัติ จำนวน 68 มาตรา ซึ่งมีที่มาจากสภาผู้แทนราษฎรได้แต่งตั้งอนุกรรมการหนึ่งคณะขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญและกำหนดหลักการสำคัญในการปกครองประเทศฉบับถาวร แต่ทว่าแนวทางต่าง ๆ ที่ปรากฏก็ยังคงมีลักษณะคล้ายคลึงกับรัฐธรรมนูญฉบับแรกค่อนข้างมาก เนื่องจาก “กลุ่มคณะราษฎร” ทำหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎร จึงยังคงมีอิทธิพลในการนำเสนอหลักการสำคัญในรัฐธรรมนูญ โดยกฎหมายสูงสุดของประเทศฉบับนี้ ถือเป็นรัฐธรรมนูญถาวรฉบับแรกและยังปรากฏว่ามีการบังคับใช้ยาวนานที่สุดของประเทศไทย ระยะเวลา รวม 13 ปี 4 เดือน 29 วัน ต่อมาถูกยกเลิกไปอย่างสันติ เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 ด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีการบังคับใช้มาอย่างยาวนาน จึงมีความต้องการปรับปรุงเพิ่มเติมบทบัญญัติต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ณ ขณะนั้นให้มากยิ่งขึ้น

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการกล่าวถึงคำว่า “พระมหากษัตริย์” แทนคำว่า “กษัตริย์” ดังที่เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 และยังคงมีการห้ามพระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปโดยกำเนิดหรือมีที่มาจากการแต่งตั้งเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการลงสมัครรับเลือกตั้งหรือดำรงตำแหน่งทางการเมืองใด ๆ แต่

ยังคงให้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ได้ (สากล พรหมสถิต, 2560, น. 135) รวมทั้งมีการกำหนดประเด็น “สิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยาม” เป็นครั้งแรก ซึ่งถือเป็นการรับรองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยระบุให้ประชาชนต้องเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ป้องกันประเทศ และช่วยเหลือราชการด้วยการเสียภาษีอากร ในส่วนของสภาได้กำหนดให้เป็นระบบรัฐสภา (Parliamentary System) คือ สภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ กำหนดวาระคราวละ 4 ปี มีสมาชิก 2 ประเภท คือ ประเภทแรกสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชน และประเภทที่สองสมาชิกซึ่งมาจากการแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์ตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2560, น. 322-324) นอกจากนี้ ฝ่ายบริหารยังถูกเรียกว่า “คณะรัฐมนตรี” เป็นครั้งแรก ประกอบไปด้วยนายกรัฐมนตรี 1 คน และรัฐมนตรีอย่างน้อย 14 คน แต่ไม่เกิน 24 คน โดยมีเงื่อนไขว่านายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี จำนวนรวม 15 คน ข้างต้นนั้น จะต้องถูกเลือกมาจากสภาผู้แทนราษฎรและไม่ต้องลาออกจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ในส่วนของรัฐมนตรีที่ได้แต่งตั้งเพิ่มเติมเข้ามาทำหน้าที่นอกจากนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ก็ได้ (มานิตย์ จุมปา, 2553, น. 7-9)

ฉบับที่ 3 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 มีบทบัญญัติ จำนวน 96 มาตรา โดยนายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ณ ขณะนั้น ได้เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการรัฐธรรมนูญฉบับนี้ เหตุผลสำคัญของการยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 เพราะมีการบังคับใช้มาอย่างยาวนาน ทำให้บริบทสถานการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก กอปรกับประเทศไทยมีความประสงค์สมัครเข้าร่วมเป็นหนึ่งในสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญให้มีความเป็นประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นฐานรองรับความน่าเชื่อถือจากชาติตะวันตกและนานาชาติ แต่ทว่าเมื่อประกาศใช้ได้ไม่นานมากนัก รวมระยะเวลาเพียง 1 ปี 5 เดือน 28 วัน (มานิตย์ จุมปา, 2553, น. 10-11) กลับถูกยกเลิกด้วยการรัฐประหารของ พลโทผิน ชุณหะวัณ (ยศในขณะนั้น) นามว่า “คณะทหารแห่งชาติ” เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ต้องสิ้นสุดสภาพการบังคับใช้ไป (สากล พรหมสถิต, 2560, น. 136)

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้มีการกำหนดให้มีสองสภา ได้แก่ พุฒสภาและสภาผู้แทนราษฎร กล่าวคือ สมาชิกวุฒสภาจะต้องมาจากการเลือกตั้งโดยอ้อม อยู่ในวาระคราวละ 6 ปี ในส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี และมีเงื่อนไขกับกับไว้ว่าบุคคลเดียวกันจะไม่สามารถดำรงตำแหน่งพร้อมกันสองสภาได้ แต่กระนั้นสภาผู้แทนราษฎรยังคงมีอำนาจควบคุมการทำงานของรัฐบาลได้มากกว่าวุฒสภา เนื่องจากสามารถเปิดอภิปรายรัฐบาลได้ทั้งคณะและเป็นรายบุคคล รวมถึงลงมติไม่ไว้วางใจได้อีกด้วย ขณะที่วุฒสภาทำได้เพียงแค่ตั้งกระทู้ถามในสภาได้เพียงเท่านั้น (จักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2557, น. 84-85) นอกจากนี้ ยังมีบทบัญญัติห้ามข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาล ถือเป็นการแยกข้าราชการประจำออกจากข้าราชการทางการเมืองอย่างชัดเจน ตลอดจนมีบทบัญญัติให้มีคณะตุลาการรัฐธรรมนูญขึ้นเป็นครั้งแรก จำนวน 15 คน ทำหน้าที่ตีความเฉพาะส่วนที่มีความขัดแย้งกันระหว่างศาลกับการบังคับใช้กฎหมายเพียงเท่านั้น (ณัฐกร วิทิตานนท์, 2557, น. 224-226)

ฉบับที่ 4 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2490 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 มีบทบัญญัติ จำนวน 98 มาตรา (มานิตย์ จุมปา, 2553, น. 10-14) เกิดขึ้นมาจากการที่คณะรัฐประหารภายใต้การนำของพลโทผิน ชุณหะวัณ (ยศในขณะนั้น) นามว่า “คณะทหารแห่งชาติ” เข้ายึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ โดยอ้างว่ารัฐบาลสืบทอดอำนาจมาจากรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) จึงมีพฤติการณ์ส่อไปในทางทุจริตคอร์รัปชันและไม่สามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในเรื่องราคาเครื่องอุปโภคบริโภคราคาแพงลิ่วอันมีสาเหตุหลักมาจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ อีกทั้งยังมีปัญหาความคลุมเครือของการชี้แจงกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) และปรากฏถึงความขัดแย้งกันเองภายในกองทัพ (ยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว, 2565, น. 68) แต่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการบังคับใช้ได้เพียงระยะเวลา 1 ปี 4 เดือน 14 วัน ก็ได้ถูกยกเลิกไป เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2492 เนื่องจากเป็นรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวและมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่มาจากสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาทดแทน ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้รับการยกย่องขึ้นมาโดยพลอากาศโทหลวงกาจสงคราม (เทียน เก่งระดมยิง) รองหัวหน้าคณะรัฐประหาร ซึ่งก่อนหน้าที่จะมีการยึดอำนาจการปกครองได้นำร่างรัฐธรรมนูญนำไปเก็บซ่อนไว้ใต้ต้นไม้ เพราะถ้าหากมีใครมาพบเข้าเห็นเกรงว่าผู้คนที่รับรู้จะนำไปบอกต่อและจะถูกกล่าวหาได้ว่าเป็นกบฏ ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า “รัฐธรรมนูญฉบับใต้ต้นไม้” หรือ “รัฐธรรมนูญฉบับตุ้มแดง”

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการจัดตั้ง “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” ทำหน้าที่ยกร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาเป็นครั้งแรก (มานิตย์ จุมปา, 2553, น. 16) โดยมีการเปลี่ยนคำเรียก “สภาผู้แทนราษฎร” เป็น “สภาผู้แทน” และคำเรียก “พฤฒสภา” เปลี่ยนเป็น “วุฒิสภา” อีกทั้งการมอบอำนาจให้ฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งแบ่งออกเป็น วุฒิสภากับสภาผู้แทน โดยพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาได้ในจำนวนเท่ากับสมาชิกสภาผู้แทนและยังมีอำนาจเสนอร่างกฎหมาย รวมถึงสามารถลงมติร่วมกันทั้งสองสภาในประเด็นการลงมติไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีได้อีกด้วย ตลอดจนมีการเพิ่มหมวดว่าด้วยอภิรัฐมนตรี โดยระบุว่าพระมหากษัตริย์สามารถแต่งตั้งอภิรัฐมนตรี จำนวน 5 คน เป็นผู้บริหารราชการในพระองค์และถวายคำแนะนำโดยตรงต่อพระมหากษัตริย์ (ฉัตรกร วิทิตานนท์, 2557, น. 226-229)

ฉบับที่ 5 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2492 มีบทบัญญัติ จำนวน 188 มาตรา เกิดขึ้นการยกร่างจากการยกร่างของ “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2491 ประกอบไปด้วยสมาชิกวุฒิสภา จำนวน 10 คน สมาชิกสภาผู้แทน จำนวน 10 คน และจากผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญอีก 4 ประเภท ประเภทละ 5 คน เท่ากับ 20 คน รวมทั้งสิ้น 40 คน มี “เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ” เป็นประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ โดยที่จะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 180 วัน แล้วจึงนำร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เสนอต่อรัฐสภาเพื่อให้ความเห็นชอบต่อไป แตกต่างจากการยกร่างในอดีตที่ผ่านมาที่ส่วนใหญ่เป็นการยกร่างโดยกลุ่มบุคคลหรือคณะกรรมการธิการของรัฐสภา แต่ประกาศใช้ได้ระยะเวลารวมเพียง 2 ปี 8 เดือน 6 วัน ก็ต้องถูกยกเลิกไปด้วยการรัฐประหารภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ถือเป็นครั้งแรกที่มีการบัญญัติให้ใช้วิธีการออกเสียงประชามติ (Referendum) ในร่างรัฐธรรมนูญ แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีการออกเสียงลงประชามติในทางปฏิบัติแต่อย่างใด นอกจากนี้ มีการแต่งตั้ง “องคมนตรี” ขึ้นเป็นครั้งแรก ประกอบไปด้วย ประธานองคมนตรี จำนวน 1 คน องคมนตรีอีกไม่เกิน จำนวน 8 คน รวมทั้งสิ้น 9 คน เป็นคณะองคมนตรี ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่พระมหากษัตริย์ (มานิตย์ จุมปา, 2553, น. 17-21) มีการกำหนดลำดับศักดิ์ของวุฒิสภาอยู่เหนือกว่าสภาผู้แทน โดยให้ประธานวุฒิสภาเป็นประธานรัฐสภา พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจเลือกและแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา จำนวน 100 คน วาระดำรงตำแหน่งคราวละ 6 ปี เมื่อครบกำหนดสามปีของสมัยแรกให้สมาชิกวุฒิสภาทำการจับสลากออกครึ่งหนึ่ง เพื่อเปลี่ยนสมาชิกใหม่เข้ามาทำหน้าที่แทน โดยมีองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ (กิจปติ ก้องเบญจกุล, 2553, น. 50-54)

ฉบับที่ 6 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2495 มีบทบัญญัติ จำนวน 123 มาตรา เกิดขึ้นมาจาก “การรัฐประหารตนเอง” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 โดยอ้างเหตุผลเรื่องภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่แท้ที่จริงมีสาเหตุมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 ได้ระบุข้อห้ามข้าราชการประจำจะดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกรัฐสภาและรัฐมนตรีไม่ได้เอาไว้อย่างชัดเจน รวมถึงการห้ามสมาชิกรัฐสภาและรัฐมนตรีมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากรัฐ ทำให้ผู้บัญชาการทหาร ณ ขณะนั้น ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่สามารถดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีได้ ทำให้เกิดการยึดอำนาจที่ไม่มีการเคลื่อนกำลังพลออกนอกกรมกองหรือฐานที่ตั้งกองทัพแต่อย่างใด (ยุทธศาสตร์ ห่อแก้ว, 2565, น. 69) โดยมีการนำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 (รัฐธรรมนูญฉบับที่ 2) กลับมาบังคับใช้อีกครั้งชั่วคราวไปพลางก่อนที่จะมีการปรับปรุงใหม่เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 มีการบังคับใช้ได้เพียงระยะเวลา 6 ปี 7 เดือน 12 วัน ก็ถูกยกเลิกไปด้วยการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 (มานิตย์ จุมปา, 2553, น. 24)

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ เป็นการเอื้อผลประโยชน์ทางการเมืองให้กับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยใช้ระบบสภาเดียว คือ สภาผู้แทนราษฎรที่มีการแบ่งเป็นสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งดำรงตำแหน่งคราวละ 5 ปี กับสมาชิกที่มาจากการแต่งตั้งสามารถดำรงตำแหน่งยาวนานถึงคราวละ 10 ปี ในจำนวนสมาชิกที่เท่ากันของทั้งสองประเภท รวมถึงไม่มีข้อห้ามการดำรงตำแหน่งทางการเมืองของข้าราชการประจำ ทำให้รัฐมนตรีจึงไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้งหรือการแต่งตั้งของสภาผู้แทนราษฎร (จักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2557, น. 85)

ฉบับที่ 7 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2502 มีบทบัญญัติ จำนวนเพียง 20 มาตรา โดยก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวนั้น ปรากฏว่าไม่มีการบังคับใช้กฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ นับตั้งแต่วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ถึงวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2502 รวมระยะเวลายาวนานถึง 101 วัน ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีที่มาจากการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในนาม “ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร” เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 โดยอ้างเหตุผลถึงเหตุการณ์สถานการณ์บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย โดยมีการชุมนุมประท้วงอันเป็นผลพวงมาจากกรณี

การโง่การเลือกตั้งครั้งมหาพารของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้มีความจำเป็นต้องเข้ามาควบคุมสถานการณ์ไม่ให้บานปลายไปมากกว่าที่เป็นอยู่ ณ ขณะนั้น (ศักดิ์ทิธ เชาวน์ลักษณะสกุล และยุพา ปรานยากุล, 2561, น. 25-32) ภายหลังจากกระทำการยึดอำนาจสำเร็จก็ได้มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวยาวนานถึง 9 ปี 4 เดือน 23 วัน และถูกยกเลิกอย่างสันติ เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2511 เนื่องจากการร่างรัฐธรรมนูญจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับถาวรแล้วเสร็จ

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ไม่ปรากฏถึงข้อห้ามการดำรงตำแหน่งทางการเมืองของข้าราชการประจำ ไม่มีการประกันสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน แต่กลับมุ่งให้อำนาจทางการเมืองเต็มใบแก่หัวหน้าฝ่ายบริหารในการกระทำการใด ๆ ก็ได้ โดยไม่ขัดกับหลักการของกฎหมายเหนือทุกสถาบันทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ก็ไม่มีสิทธิขัดขวางอำนาจตามคำสั่งพิเศษที่นายกรัฐมนตรีเป็นผู้สั่งการทุกกรณี (จักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2557, น. 86) ดังที่ปรากฏในมาตรา 17 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 ทำให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้มีอำนาจอย่างไรชอบเขตจำกัด โดยถูกเรียกว่า “รัฐบาลของฝ่ายบริหาร” เพราะคณะรัฐประหารเป็นทั้งผู้แต่งตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญและคณะรัฐมนตรี (มานิตย์ จุมปา, 2553, น. 26)

ฉบับที่ 8 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2511 มีบทบัญญัติ จำนวน 183 มาตรา เป็นรัฐธรรมนูญที่ได้ชื่อว่ามีกระบวนการยกร่างจัดทำยาวนานมากที่สุดของไทย รวมระยะเวลา 9 ปี 16 วัน และยิ่งถือเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 ของไทย ที่มาจากการยกร่างของ “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” ซึ่งมีบทบาทควบคู่ไปกับการทำหน้าที่ทางนิติบัญญัติอีกด้วย มีการบังคับใช้ได้เพียงระยะเวลา 3 ปี 4 เดือน 28 วัน ก็ถูกยกเลิกไปด้วยการรัฐประหารตนเองของจอมพลถนอม กิตติขจร ในนาม “คณะปฏิวัติ” เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 โดยอาศัยเหตุผลข้ออ้างเกี่ยวกับการต่อรองผลประโยชน์ทางการเมืองในสภาที่ส่งผลทำให้รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ไม่สามารถควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ที่มาจากการเลือกตั้งได้ จึงถือเป็นการหวนกับคืนมาอีกครั้งของการปกครองรูปแบบเผด็จการอำนาจนิยม (ยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว, 2565, น. 71)

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการแบ่งแยกอำนาจของฝ่ายบริหารออกจากฝ่ายนิติบัญญัติ เพื่อป้องกันความซ้ำซ้อนของการทำหน้าที่ระหว่างกันด้วยการใช้รูปแบบสภาคู่ แบ่งออกเป็นวุฒิสภา และสภาผู้แทนราษฎร โดยมีการให้อำนาจสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งทั้งหมดมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน พิจารณาได้จากวุฒิสภาซึ่งมีจำนวนสมาชิก 3 ใน 4 ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สามารถขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลได้ ซึ่งเป็นหลักการใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในรัฐธรรมนูญฉบับที่ผ่านมาในอดีต (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2560, น. 333-334) รวมถึงมีบทบัญญัติที่ทำให้ข้าราชการประจำสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้และยังปรากฏถึงการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญอย่างเป็นรูปธรรม (จักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2557, น. 86)

ฉบับที่ 9 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2515 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2515 นั้น มีบทบัญญัติ จำนวนเพียง 23 มาตรา มีที่มาจากการรัฐประหารตนเองของจอมพลถนอม กิตติขจร อันมีสาเหตุมาจากการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเกิดความไม่พอใจการบริหารของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ที่มีการใช้สมาชิกวุฒิสภาเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงอยู่ของฝ่ายบริหาร ด้วยเหตุที่ รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 ให้อำนาจวุฒิสภามากกว่าสภาผู้แทนราษฎร ถือเป็นการกีดกัน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทางการเมืองทั้งที่พวกเขาจากการเลือกตั้งของประชาชน บรรดานักการเมืองจึงได้ มีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นและพยายามตัดเงินงบประมาณประจำปีของรัฐบาลที่จำเป็นต้องเสนอต่อ สภาอยู่เสมอ ทำให้เกิดความล่าช้าในการบริหารราชการแผ่นดินอย่างต่อเนื่อง เพราะรัฐบาลต้องคอย ประนีประนอมกับบรรดานักการเมืองเหล่านี้อย่างหนักกว่าที่จะสามารถตกลงผลประโยชน์ต่าง ๆ กันได้อย่าง ลงตัวในแต่ละปี ทำให้จอมพลถนอม กิตติขจร ต้องกระชับอำนาจของฝ่ายบริหารด้วยการยึดอำนาจตนเองและ ยกเลิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเรื่องทางการเมืองเหมือนอย่างที่ผ่านมาหลายปี รัฐธรรมนูญ ฉบับนี้ มีการบังคับใช้ได้เพียงระยะเวลา 1 ปี 9 เดือน 22 วัน และถูกยกเลิกไปอย่างสันติ เนื่องจากเกิด เหตุการณ์ “วันมหาวิปโยค” เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งได้นำไปสู่การยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เพื่อให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ใกล้เคียงกับธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 แต่มีข้อแตกต่างในประเด็นที่คณะรัฐมนตรีสามารถเสนอร่างรัฐธรรมนูญไปยังฝ่ายนิติบัญญัติให้อนุมัติ การออกกฎหมายได้โดยตรง ในส่วนของการปกครองใช้รูปแบบสภาเดียวที่มีสมาชิกมาจากการแต่งตั้งทั้งหมด และยังมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการให้ข้าราชการประจำสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ (จักร์ พันธุ์เพชร, 2557, น. 86) ทั้งนี้ ปรากฏบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการให้อำนาจพิเศษตามรัฐธรรมนูญหวน กลับคืนมาอีกครั้ง ระบุไว้ในมาตรา 17 โดยยังเป็นการมอบอำนาจการตัดสินใจทั้งปวงแก่นายกรัฐมนตรีโดยตรง เช่นเดิมดังที่เคยปรากฏมาในยุคสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว, 2565, น. 164) และยังมีผลย้อนหลังกลับไปในระหว่างการยึดอำนาจ เพื่อรับรองประกาศหรือคำสั่งของหัวหน้าคณะ รัฐประหารให้เป็นการปฏิบัติที่ชอบธรรม นับจากวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 จนถึงวันประกาศใช้ ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2515 (มนตรี รูปสุวรรณ, 2543, น. 182-183) รวมถึงยังมีการขยาย ขอบเขตการใช้อำนาจที่ครอบคลุมความผิดกว้างขวางกว่าเดิม อาทิเช่น การกระทำให้เป็นการบ่อนทำลาย เศรษฐกิจของประเทศ การคุมคามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การทำลายทรัพยากร ของประเทศ และการบั่นทอนอนามย์ของประชาชนที่ได้ให้ความหมายเป็นอาชญากรรมขั้นร้ายแรง เป็นต้น (บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, 2558, น. 92)

ฉบับที่ 10 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2517 มีบทบัญญัติ จำนวน 238 มาตรา โดยได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดกว่า ทุกฉบับที่ผ่านมาก่อนหน้านี้ เพราะมีความพยายามให้มีลักษณะเสรีนิยมมากขึ้น มีที่มาจากการยกร่างขึ้นมา โดยคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ เกิดขึ้นมาภายหลังจากเหตุการณ์ “วันมหาวิปโยค” เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งประชาชนสามารถขับไล่บุคคลที่ได้ฉายนามว่า “สามทหารราช” คือ จอมพลถนอม กิตติขจร,

จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์ กิตติขจร เนรเทศออกไปนอกราชอาณาจักรได้เป็นผลสำเร็จแล้ว ก็ได้มีการแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ทำหน้าที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในฐานะรัฐบาลพระราชทาน โดยได้กำหนดให้มีสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ จำนวน 299 คน ขึ้นมาทำหน้าที่ดำเนินกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, 2558, น. 93-94) รัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการบังคับใช้ได้เพียงระยะเวลา 2 ปี ก็ถูกยกเลิกไปจากการรัฐประหารของพลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ ในนาม “คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ “วันชานกพิราบขาว” เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งรัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ไม่สามารถควบคุมความรุนแรงจากการเข่นฆ่านักศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วยน้ำมือของข้าราชการตำรวจและกลุ่มมวลชนฝ่ายขวาจัดได้ (ยุทธศาสตร์ ห่อแก้ว, 2565, น. 71)

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการประกาศอุดมการณ์การปกครองแบบประชาธิปไตยในคำปรารภอย่างชัดเจนในส่วนที่ว่าด้วยเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญว่าเป็นรูปธรรม สำหรับการสืบราชสันตติวงศ์นั้น มีการบัญญัติขึ้นมาครั้งแรกว่า ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงให้มีการสืบราชสมบัติเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาล หากไม่มีพระราชโอรส รัฐสภาอาจให้ความเห็นชอบในการถวายสิทธิการสืบราชสมบัติแก่พระราชธิดาสามารถสืบราชสันตติวงศ์ได้ (สากุล พรหมสกลิต, 2560, น. 143) การจำกัดอำนาจวุฒิสภาโดยให้มีบทบาทเพียงการตั้งกระทู้ถามฝ่ายบริหารได้เพียงเท่านั้น การห้ามข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมือง นายกรัฐมนตรีต้องมาจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และยังปรากฏบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเพิ่มมากขึ้นกว่ารัฐธรรมนูญที่ผ่านมาก่อนหน้านี้ (จักษ์พันธุ์ชูเพชร, 2557, น. 86)

ฉบับที่ 11 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2519 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2519 มีบทบัญญัติ จำนวนเพียง 29 มาตรา เกิดขึ้นมาภายหลังจากเหตุการณ์ “วันชานกพิราบขาว” เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 โดยเป็นชนวนเหตุสำคัญที่นำไปสู่การรัฐประหารภายใต้การนำของพลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ ในนาม “คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” ได้เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลพลเรือน โดยให้เหตุผลข้ออ้างว่าการชุมนุมขับไล่จอมพลถนอม กิตติขจร เนื่องจากได้บวชเป็นสามเณรมาจากประเทศสิงคโปร์และเดินทางเข้ามายังประเทศไทย เพื่อผนวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร มีนัยแฝงทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้เกิดการมุ่งโจมตีกลุ่มนักศึกษาและประชาชนเหล่านั้นที่รวมตัวกันชุมนุมอยู่ภายในรั้วมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าได้ถูกครอบงำจากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ตามแผนการที่ได้วางเอาไว้ในการมุ่งทำลายล้างสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นสิ่งเทิดทูนสูงสุดของชาติ ซึ่งมีการต่อสู้ขัดขวางการจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจด้วยอาวุธสงครามและยังมีนักการเมืองบางกลุ่มได้ให้การสนับสนุนมวลชนนักศึกษาและประชาชนในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในครั้งนี้อีกด้วย แต่ทว่าคำกล่าวอ้างดังกล่าวไม่ได้เป็นความจริงแม้แต่น้อย กล่าวคือ เหตุการณ์ล้อมปราบที่เกิดขึ้นเป็นผลพวงจากการปลุกปั่นของหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มมวลชนฝ่ายขวาจัดเป็นหลักด้วยการมุ่งว่าร้ายฝ่ายตรงข้ามผ่านอารมณ์ร่วมของความเกลียดชังอันแฝงไปด้วยความวิตกกังวลต่อลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังเฟื่องฟูในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ณ ขณะนั้น ทั้งนี้ รัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยวิถีทางของรัฐธรรมนูญได้ จึงจำเป็นต้องเข้ายึด

อำนาจและควบคุมเหตุการณ์ที่วุ่นวาย เพื่อให้สถานการณ์กลับคืนสู่ความสงบเรียบร้อยได้ (ยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว, 2565, น. 71-72) รัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการบังคับใช้ได้เพียงระยะเวลา 11 เดือน 28 วัน ก็ถูกยกเลิกด้วยการรัฐประหารอีกครั้งของพลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ ถือเป็นการรัฐประหารครั้งที่สองอย่างต่อเนื่อง เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ปรากฏบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการให้อำนาจพิเศษตามรัฐธรรมนูญเป็นฉบับที่ 3 ในมาตรา 21 ที่เป็นการมอบอำนาจให้แก่หัวหน้าฝ่ายบริหารหรือนายกรัฐมนตรีในการตัดสินใจและยังมีผลบังคับย้อนหลังกลับไปให้ความคุ้มครองคำสั่งพิเศษของคณะรัฐประหารคล้ายคลึงกับธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2515 ที่ได้กำหนดถึงความชอบธรรมของการใช้อำนาจตามกฎหมายในส่วนบทบาทของฝ่ายนิติบัญญัตินั้น ได้มีการมอบให้เป็นหน้าที่ของ “สภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” จำนวน 300 ถึง 400 คน อยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี มีที่มาจากการแต่งตั้งทั้งหมดเป็นผู้ดำเนินกระบวนการต่าง ๆ (จักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2557, น. 87) มีข้อสังเกตสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชื่อของรัฐธรรมนูญ ซึ่งตามหลักการที่ผ่านมาแล้วภายหลังจากการรัฐประหารมักจะใช้ชื่อว่า “ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ....” ที่บ่งบอกถึงการเป็นรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว แต่กลับใช้ชื่อว่า “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ....” ที่บ่งบอกถึงการเป็นรัฐธรรมนูญฉบับถาวร กล่าวคือ ในกรณีนี้คณะรัฐประหารมีความประสงค์และเจตนารมณ์ให้มีการใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ เป็นระยะเวลา 12 ปี ตามที่ปรากฏในคำปรารภ ซึ่งค่อนข้างยาวนานพอสมควร จึงได้ใช้ชื่อรัฐธรรมนูญให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหาที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ (มานิตย์ จุมปา, 2553, น. 42)

ฉบับที่ 12 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2520 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520 มีบทบัญญัติ จำนวนเพียง 32 มาตรา เกิดขึ้นมาจากการรัฐประหารภายใต้การนำของพลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ ในนาม “คณะปฏิวัติ” เข้ายึดอำนาจรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เนื่องจากเป็นรัฐบาลขวาสุดโต่งที่มุ่งเน้นการกำจัดและปราบปรามฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองเป็นหลัก ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับลัทธิคอมมิวนิสต์แทบทั้งสิ้น ทำให้ประชาชนและบรรดาข้าราชการที่ปฏิบัติงานเกิดความหวาดกลัวต่ออำนาจรัฐเป็นอย่างมาก กอปรกับการพัฒนาประชาธิปไตยตามแผนการดำเนินนโยบายระยะเวลา 12 ปี ของรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ถือว่ายาวนานมากจนเกินไปและอาจทำให้ภาครัฐและประชาชนผู้บริสุทธิ์เกิดความเสียหายได้ (บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, 2558, น. 103) รัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการบังคับใช้ได้เพียงระยะเวลา 1 ปี 1 เดือน 13 วัน ได้ถูกยกเลิกไปอย่างสันติ เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2521 เนื่องจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ปรากฏบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการให้อำนาจพิเศษตามรัฐธรรมนูญเป็นฉบับที่ 4 ในมาตรา 27 กำหนดให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจตัดสินใจออกคำสั่งพิเศษเพียงผู้เดียว แต่ต้องแจ้งให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติรับทราบด้วย (ยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว, 2565, น. 162) อีกทั้งได้มีการบัญญัติระบุให้มีเพียงสภาเดียว คือ “สภานิติบัญญัติแห่งชาติ” ทำหน้าที่พิจารณาร่างพระราชบัญญัติและจัดทำรัฐธรรมนูญ ประกอบไปด้วย สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ จำนวน 300 ถึง 400 คน โดยข้าราชการประจำสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ การร่างรัฐธรรมนูญให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาหนึ่งชุด พิจารณาผ่าน 3 วาระ การลงมติรับร่างรัฐธรรมนูญต้องมีสมาชิก

สภานิติบัญญัติแห่งชาติไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 และการรับร่างรัฐธรรมนูญต้องมีคะแนนลงมติไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 หากปรากฏว่าสภานิติบัญญัติแห่งชาติไม่ให้ความเห็นชอบต้องจัดให้มีการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาใหม่ (บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, 2558, น. 104-105)

ฉบับที่ 13 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2521 มีบทบัญญัติรวมบทเฉพาะกาล จำนวน 206 มาตรา จัดทำขึ้นโดย “สภานิติบัญญัติแห่งชาติ” ที่ถูกแต่งตั้งมาจาก “คณะปฏิวัติ” ของพลเรือเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่มุ่งประนีประนอมความตึงเครียดภายในสังคมจากความขัดแย้งในการปรามปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร (บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, 2558, น. 107) รัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการบังคับใช้เป็นระยะเวลายาวนานถึง 12 ปี 2 เดือน 1 วัน ก่อนจะถูกยกเลิกด้วยการรัฐประหารภายใต้การนำของพลเอกสุรยุทธ์ อภิบาล ในนาม “คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” (รสช.) เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 โดยมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวในการปกครองประเทศ

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้มีการบัญญัติระบุให้มีสองสภา คือ สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา โดยประธานสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็นรองประธานรัฐสภา และประธานวุฒิสภาทำหน้าที่เป็นประธานรัฐสภา แตกต่างไปจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ที่กำหนดให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็นประธานรัฐสภา นอกจากนี้ยังมีการเปิดช่องให้ข้าราชการประจำสามารถดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาได้ มีวาระการดำรงตำแหน่ง 6 ปี การดำรงตำแหน่งสมัยแรกต้องมีการเสียงดวงจับสลากออกจากการเป็นสมาชิกวุฒิสภาทุก ๆ 2 ปี จนครบวาระ 6 ปีแรก แต่ในสมัยต่อ ๆ มาอาจจะถูกแต่งตั้งกลับเข้ามาทำหน้าที่สมาชิกวุฒิสภาได้อีกครั้งตามความเหมาะสม รวมถึงมีการกำหนดให้มีคณะกรรมการตุลาการรัฐธรรมนูญและสร้างเงื่อนไขกฎเกณฑ์ภายในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ทำให้ไม่สามารถแก้ไขได้อย่างยืดหยุ่น (ณัฐกร วิทิตานนท์, 2557, น. 250-253)

ฉบับที่ 14 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2534 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2534 มีบทบัญญัติ จำนวนเพียง 33 มาตรา เป็นรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่มาจากการรัฐประหารของพลเอกสุรยุทธ์ อภิบาล ในนาม “คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” (รสช.) ที่กระทำการยึดอำนาจรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งเป็นรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน และคณะรัฐประหารได้แต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในฐานะรัฐบาลพระราชทาน รัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการบังคับใช้ได้เพียงระยะเวลา 8 เดือน 8 วัน ก็ถูกยกเลิกไปอย่างสันติ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2534 เนื่องจากการมีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ปรากฏบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการให้อำนาจพิเศษตามรัฐธรรมนูญเป็นฉบับที่ 5 ในมาตรา 27 กำหนดให้ประธานสภารักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติหรือนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ออกคำสั่งพิเศษและต้องรายงานให้ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติทราบ แต่ปรากฏว่าไม่มีการใช้คำสั่งพิเศษเลย เนื่องจากระยะเวลาของการยึดอำนาจค่อนข้างสั้นและมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในระยะเวลาที่รวดเร็ว (ยุทธศาสตร์ ห่อนแก้ว, 2565, น. 163-164) อีกทั้งมีการกำหนดให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติทำหน้าที่พิจารณาพระราชบัญญัติและจัดทำรัฐธรรมนูญ โดยระบุเงื่อนไขกฎเกณฑ์เกี่ยวกับ

การทำหน้าที่ของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติที่ต้องแยกออกจากกัน กล่าวคือ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีจะดำรงตำแหน่งข้าราชการเมืองไม่ได้และยังไม่สามารถเข้าดำรงตำแหน่งในกิจการเอกชนเพื่อค้ำกำรบำรุงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนไม่ได้ (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2560, น. 345-346)

ฉบับที่ 15 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 (รัฐธรรมนูญฉบับ รสช.) ประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2534 มีบทบัญญัติ จำนวน 233 มาตรา มีที่มาจากการยกร่างของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งถูกแต่งตั้งโดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ทำให้บทบัญญัติต่าง ๆ เอื้ออำนวยต่อการสืบทอดอำนาจของคณะรัฐประหาร แต่มีการบังคับใช้ได้เพียงระยะเวลา 5 ปี 10 เดือน 2 วัน และถูกยกเลิกไปอย่างสันติ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2540 เนื่องจากภายหลังเกิดเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ในปี พ.ศ. 2535 โดยมีการรวมตัวกันของประชาชนขับไล่รัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร ออกไปจากระบบการเมืองได้สำเร็จ ก็ได้มีแนวทางในการปฏิรูปการเมืองใหม่จากภาคประชาชน มีการจัดกระบวนการต่าง ๆ อย่างรัดกุมและเป็นระบบในการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ จนได้มาซึ่ง “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” ในปี พ.ศ. 2540 (ศาสตรินทร์ ต้นสุน, 2557, น. 37-38)

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการยืนยันเรื่องของการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เท่านั้น (บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, 2558: 117) กำหนดให้มีสภาคู่ประกอบกันเป็นรัฐสภา ได้แก่ สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา แต่กลับให้ประธานวุฒิสภาเป็นประธานรัฐสภา ถือเป็นการให้ความสำคัญกับวุฒิสภาเป็นหลัก โดยสมาชิกวุฒิสภามาจากการแต่งตั้งทั้งหมด จำนวน 270 คน อยู่ในวาระ 6 ปี แต่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้ง จำนวน 360 คน อยู่ในวาระ 6 ปี (กิจบัติ กองเบญจฤช, 2553, น. 83-89)

ฉบับที่ 16 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน) ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2540 มีบทบัญญัติ จำนวน 336 มาตรา เกิดขึ้นมาจากการยกร่างของสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) ภายหลังเกิดเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ในปี พ.ศ. 2535 นำไปสู่การปฏิรูปการเมืองภาคประชาชน โดยมีเป้าหมายหลัก 3 ประการ คือ (ศาสตรินทร์ ต้นสุน, 2557, น. 38-39)

(1) ประชาชนต้องได้รับการขยายสิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมภายใต้ความเป็นพลเมืองในทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้น

(2) รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต้องประกันสิทธิการตรวจสอบภาครัฐโดยประชาชน เพื่อทำให้เกิดความสุจริตในแวดวงราชการและความโปร่งใสจากการตรวจสอบหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ได้ด้วยกระบวนการที่ภาคประชาชนสามารถเข้าถึงการเรียกร้องสิทธิการดำเนินการได้โดยตรงในระบอบการเมือง

(3) การทำให้ระบบการเมืองมีเสถียรภาพและประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ผ่านการกำหนดโครงสร้างหน้าที่ของฝ่ายการเมืองเอาไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน

แต่ทว่าได้ถูกยกเลิกไปด้วยการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ภายใต้การนำของพลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน ในนาม “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (คปค.) (ชื่อคณะรัฐประหารในขณะก่อการ) ภายหลังจากกระทำการยึดอำนาจเป็นผลสำเร็จได้เปลี่ยนชื่อคณะรัฐประหารใหม่เป็น “คณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ” (คมช.) ทำการเข้ายึดอำนาจการ

ปกครองจากรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร โดยอาศัยเหตุผลข้ออ้างเรื่องการเข้าควบคุมสถานการณ์ทางเมืองในภาวะวิกฤตการณ์ชุมนุมประท้วงที่ยืดเยื้อของ “กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (มือบเสื้อเหลือง) จนทำให้รัฐบาลไม่สามารถบริหารประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยภายหลังจากการระทำการยึดอำนาจสำเร็จได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวขึ้นมาทดแทน รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีการบังคับใช้ระยะเวลา 8 ปี 11 เดือน 9 วัน (ยุทธศาสตร์ นอแก้ว, 2565, น. 74)

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้กำหนดให้มีสภาคู่ประกอบกันเป็นรัฐสภา ได้แก่ สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา กล่าวคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีจำนวน 500 คน ประกอบด้วย สมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต จำนวน 400 คน และสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ จำนวน 100 คน ดำรงตำแหน่งวาระคราวละ 4 ปี ในส่วนของสมาชิกวุฒิสภามาจากการเลือกตั้ง จำนวน 200 คน ดำรงตำแหน่งวาระคราวละ 6 ปี กำหนดให้บุคคลที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี ประกอบไปด้วย นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี จำนวนไม่เกิน 36 คน มีการขยายขอบเขตเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพรองรับการต่อต้านโดยสันติวิธีในการได้มาซึ่งอำนาจที่มีชอบตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ และกำหนดให้การเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของปวงชนชาวไทย หากไม่ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งจะเสียสิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติ รวมถึงระบุให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง จำนวนไม่น้อยกว่า 50,000 คน สามารถเข้าชื่อรวมกัน เพื่อขอร่างกฎหมายได้ ตลอดจนมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญขึ้นมาอย่างเป็นทางการ (กิจบัติ ก้องเบญจกุล, 2553, น. 107-157)

ฉบับที่ 17 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2549 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2549 มีบทบัญญัติ จำนวนเพียง 39 มาตรา เป็นรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่มาจากจากรัฐประหารของพลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน ในนาม “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (คปค.) ที่กระทำการยึดอำนาจรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร เนื่องจากเกิดวิกฤตการณ์ชุมนุมประท้วงที่ยืดเยื้อ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ถูกยกเลิกไปอย่างสันติ เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550 เนื่องจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีการบังคับใช้ระยะเวลา 10 เดือน 24 วัน

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้กำหนดให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติมีสมาชิกไม่เกินจำนวน 250 คน ทำหน้าที่แทนสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา และรัฐสภา มีข้อห้ามไม่ให้สมาชิกสภาบัญญัติแห่งชาติดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี หากดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีสมาชิกภาพสภาบัญญัติแห่งชาติจะสิ้นสุดลง กำหนดให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญ ประกอบไปด้วยสมาชิก จำนวน 100 คน โดยให้สมาชิกสมาชิกแห่งชาติจำนวนไม่เกิน 2,000 คน ที่มาจากการแต่งตั้งทั้งหมด ทำหน้าที่เลือกสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (สากลพรหมสถิต, 2560, น. 150)

ฉบับที่ 18 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 (ฉบับลงประชามติฉบับแรก) ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550 มีบทบัญญัติ จำนวน 309 มาตรา เกิดขึ้นมาจาก “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” (ส.ส.ร.) ได้ดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญให้แล้วเสร็จภายใน 180 วัน นับแต่วันเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญครั้งแรก หลังจากนั้น ได้มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้ประชาชนรับทราบหลักการในร่างรัฐธรรมนูญ และจัดให้มีการออกเสียง “ลงประชามติ” ซึ่งถือเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยที่มีการจัดให้มี

การลงประชามติจากประชาชน รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ถูกยกเลิกไปด้วยการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ในนาม “คณะรักษาความสงบแห่งชาติ” (คสช.) ได้กระทำการยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งในขณะนั้น นายนิวัฒน์ธำรง บุญทรงไพศาล ทำหน้าที่เป็นรักษาการแทนนายกรัฐมนตรี รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีการบังคับใช้ระยะเวลา 6 ปี 8 เดือน 28 วัน (ยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว, 2565, น. 74)

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้กำหนดให้มีสภาคู่ประกอบกันเป็นรัฐสภา ได้แก่ สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา กล่าวคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีจำนวน 480 คน ประกอบด้วย สมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต จำนวน 400 คน และสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งแบบสัดส่วน จำนวน 80 คน โดยบทบัญญัติระบุให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธานรัฐสภา ในส่วนของสมาชิกวุฒิสภามาจากการเลือกตั้ง จำนวน 150 คน นอกจากนี้ กำหนดให้การเลือกตั้งเป็นหน้าที่ดั่งที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีบทบัญญัติว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และองค์กรอิสระที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น มีบทบัญญัติว่าด้วยการตรวจสอบอำนาจรัฐ รวมถึงมีบทบัญญัติว่าด้วยจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นครั้งแรก ตลอดจนกระบวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญกระทำได้โดยใช้เสียงข้างมากธรรมดาในการลงคะแนนทั้ง 3 วาระ ถือเป็นการดำเนินการที่ง่ายมากขึ้น (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2560, น. 375-390)

ฉบับที่ 19 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557 ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2557 จำนวน มีบทบัญญัติ จำนวนเพียง 48 มาตรา เป็นรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่มาจากการรัฐประหารของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ในนาม “คณะรักษาความสงบแห่งชาติ” (คสช.) ได้กระทำการยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ด้วยเหตุผลข้ออ้างของการควบคุมการชุมนุม โดยอาศัยเหตุผลข้ออ้างเรื่องการเข้าควบคุมสถานการณ์ทางเมืองในภาวะวิกฤตการชุมนุมประท้วงที่ยืดเยื้อของ “กลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กปปส.) ซึ่งเป็นเหตุผลข้ออ้างที่ไม่แตกต่างไปจากการรัฐประหารในยุครัฐบาลทักษิณ ชินวัตร รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ถูกยกเลิกไปอย่างสันติ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2560 เนื่องจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญถาวรฉบับใหม่ รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีการบังคับใช้ระยะเวลา 2 ปี 8 เดือน 16 วัน

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ปรากฏบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการให้อำนาจพิเศษตามรัฐธรรมนูญเป็นฉบับที่ 6 ในมาตรา 44 กำหนดให้หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นผู้ออกคำสั่งพิเศษโดยตรง และต้องรายงานให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติและนายกรัฐมนตรีทราบ (ยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว, 2565, น. 164-166) โดยในสมัยรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีการใช้คำสั่งพิเศษอย่างพร่ำเพรื่อเป็นจำนวนมากกว่า 200 ฉบับ อีกทั้งกำหนดให้คงไว้ซึ่งหมวดสอง พระมหากษัตริย์ ดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ในส่วนหมวดสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ถูกตัดออกไป นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ประกอบด้วยสมาชิก จำนวน 220 คน ทำหน้าที่แทนรัฐสภา และสภาปฏิรูปแห่งชาติ ประกอบด้วยสมาชิก จำนวน 250 คน โดยให้ตัดสินสิทธิการดำรงตำแหน่งของนักการเมือง ผู้มีตำแหน่งทางการเมือง และผู้มีตำแหน่งในพรรคการเมืองเป็นระยะเวลา 3 ปี ก่อนการ

รัฐประหารไม่ให้เข้ามาทำหน้าที่ทั้งสองสภาดังกล่าว และยังได้กำหนดให้คณะรัฐมนตรี ประกอบไปด้วย นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี จำนวนรวม 36 คน เป็นฝ่ายบริหารหรือรัฐบาล (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2560, น. 403-429)

ฉบับที่ 20 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 (ฉบับลงประชามติฉบับที่สอง) ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2560 มีบทบัญญัติรวมบทเฉพาะกาล จำนวน 279 มาตรา เกิดขึ้นมาจากการจัดทำของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ (กมธ.) โดยนาย บรรศักดิ์ อูรรณโณ ดำรงตำแหน่งเป็นประธาน แต่ปรากฏว่าภายหลังจากดำเนินการแล้วเสร็จ สมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) ได้ลงมติไม่รับร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ทำให้ต้องมีการสรรหาคณะกรรมการชุดใหม่ เพื่อจัดตั้งขึ้นมาทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญแทนคณะกรรมการชุดแรกที่ต้องหมดวาระไป ต่อมาได้มีการแต่งตั้งนาย มีชัย ฤชุพันธุ์ ดำรงตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (กรธ.) คนใหม่ และดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นมาอีกครั้งจนแล้วเสร็จ ถือเป็นร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่สองในยุครัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และมีผลบังคับใช้เป็นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันของไทย (ยุทธศาสตร์ นน่อแก้ว, 2565, น. 100)

สำหรับหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ส่วนใหญ่จะปรากฏในบทเฉพาะกาลที่ระบุถึง การขอยกเว้นไม่เสนอชื่อนายกรัฐมนตรีจากบัญชีรายชื่อของพรรคการเมือง โดยการได้มาซึ่งนายกรัฐมนตรีสามารถเลือกบุคคลภายนอกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) เข้ามาบริหารประเทศได้ เป็นระยะเวลา 5 ปี นับจากมีรัฐสภาชุดแรก รวมถึงการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) จำนวน 250 เสียง จากการแต่งตั้งของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) และมีสิทธิลงคะแนนเสียงในสภาเพื่อเลือกนายกรัฐมนตรีได้ ตลอดจนการกำหนดให้มีแผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะยาวถึง 20 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2561-2580 ซึ่งเนื้อหาสาระในแต่ละยุทธศาสตร์สอดคล้องกับ “นโยบายประชารัฐ” ในด้านต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการมาก่อนหน้านั้นในยุครัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ช่วงปี พ.ศ. 2557-2562 อย่างต่อเนื่อง เห็นได้ชัดว่า คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นทั้งผู้ร่างรัฐธรรมนูญและวางแผนกำหนดแนวทางการดำเนินงานเชิงนโยบายไว้ล่วงหน้าทั้งหมดแล้ว เพื่อให้เอื้อต่อการสืบทอดอำนาจของตนภายหลังการเลือกตั้งอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม (ยุทธศาสตร์ นน่อแก้ว, 2565, น. 140)

กล่าวโดยสรุป พัฒนาการของรัฐธรรมนูญไทยมีจุดเริ่มต้นมาจากการปฏิวัติของทหาร แต่ทว่าทหารก็เป็นกลุ่มคณะที่เข้ากระทำการล้มล้างรัฐธรรมนูญอยู่บ่อยครั้ง ด้วยเหตุผลข้ออ้างของความบกพร่องที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับหลักการบางประการที่ปรากฏอยู่ในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแทบทั้งสิ้น ส่งผลให้รัฐธรรมนูญของไทยมีจำนวนมากถึง 20 ฉบับ บ่งบอกถึงการไม่เคารพต่อกฎหมายสูงสุดของประเทศตามหลักรัฐธรรมนูญนิยมและหลักนิติรัฐ ด้วยเหตุเช่นว่านี้ มันจึงกลายเป็นการบ่อนทำลายระบอบประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย เพราะเมื่อทหารยึดอำนาจก็มีความพยายามในการสืบทอดอำนาจของตนอยู่เสมอ ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยขาดความต่อเนื่องและยังส่งผลต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชาติที่ยั่งยืนอีกด้วย

ตารางที่ 1 ตารางสรุปข้อมูลรายละเอียดฉบับย่อของรัฐธรรมนูญไทย

ฉบับที่	ชื่อรัฐธรรมนูญ	จำนวน มาตรา	วันที่ ประกาศใช้ รัฐธรรมนูญ	วันที่ ยกเลิกการใช้ รัฐธรรมนูญ	ลักษณะของ รัฐธรรมนูญ		ที่มาของรัฐธรรมนูญ			ชื่อคณะปฏิวัติ/ รัฐประหาร	ระยะเวลา การบังคับใช้ รัฐธรรมนูญ
					ถาวร	ชั่วคราว	ปฏิวัติ	สันติ	รัฐประหาร		
1	พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475	39	27 มิถุนายน พ.ศ. 2475	10 ธันวาคม พ.ศ. 2475		✓	✓			คณะราษฎร	5 เดือน 13 วัน
2	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475	68	10 ธันวาคม พ.ศ. 2475	9 พฤษภาคม พ.ศ. 2489	✓			✓		-	13 ปี 4 เดือน 29 วัน
3	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489	96	10 พฤษภาคม พ.ศ. 2489	8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490	✓			✓		-	1 ปี 5 เดือน 28 วัน
4	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2490 (รัฐธรรมนูญฉบับใต้ร่มหรือฉบับตุ้มแดง)	98	9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490	23 มีนาคม พ.ศ. 2492		✓			✓	คณะทหารแห่งชาติ	1 ปี 4 เดือน 14 วัน
5	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492	188	23 มีนาคม พ.ศ. 2492	29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494	✓			✓		-	2 ปี 8 เดือน 6 วัน
6	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495	123	8 มีนาคม พ.ศ. 2495	20 ตุลาคม พ.ศ. 2501	✓				✓	การรัฐประหารตนเองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม	6 ปี 7 เดือน 12 วัน
7	ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502	20	28 มกราคม พ.ศ. 2502	20 มิถุนายน พ.ศ. 2511		✓			✓	ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร	9 ปี 4 เดือน 23 วัน
8	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511	183	20 มิถุนายน พ.ศ. 2511	17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514	✓			✓		-	3 ปี 4 เดือน 28 วัน

ฉบับที่	ชื่อรัฐธรรมนูญ	จำนวน มาตรา	วันที่ ประกาศใช้ รัฐธรรมนูญ	วันที่ ยุติการใช้ รัฐธรรมนูญ	ลักษณะของ รัฐธรรมนูญ					ที่มาของรัฐธรรมนูญ	ชื่อคณะปฏิวัติ/ รัฐประหาร	ระยะเวลา การบังคับใช้ รัฐธรรมนูญ
					ถาวร	ชั่วคราว	ปฏิวัติ	สันติ	รัฐประหาร			
9	ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2515	23	15 ธันวาคม พ.ศ. 2515	14 ตุลาคม พ.ศ. 2516		✓			✓		การรัฐประหารตนเองของ จอมพลถนอม กิตติขจร	1 ปี 9 เดือน 22 วัน
10	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517	238	7 ตุลาคม พ.ศ. 2517	6 ตุลาคม พ.ศ. 2519	✓			✓			-	2 ปี
11	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2519	29	22 ตุลาคม พ.ศ. 2519	20 ตุลาคม พ.ศ. 2520	✓				✓		คณะปฏิวัติ	11 เดือน 28 วัน
12	ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2520	32	9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520	22 ธันวาคม พ.ศ. 2521		✓			✓		คณะปฏิรูปการปกครอง แผ่นดิน	1 ปี 1 เดือน 13 วัน
13	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521	206	22 ธันวาคม พ.ศ. 2521	23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534	✓			✓			-	12 ปี 2 เดือน 1 วัน
14	ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2534	33	1 มีนาคม พ.ศ. 2534	9 ธันวาคม พ.ศ. 2534		✓			✓		คณะรักษาความสงบ เรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ภายหลังแปรสภาพเป็น สภารักษาความสงบ เรียบร้อยแห่งชาติ	8 เดือน 8 วัน
15	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 (รัฐธรรมนูญฉบับ รสช.)	233	9 ธันวาคม พ.ศ. 2534	11 ตุลาคม พ.ศ. 2540	✓			✓			-	5 ปี 10 เดือน 2 วัน
16	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน)	336	11 ตุลาคม พ.ศ. 2540	19 กันยายน พ.ศ. 2549	✓			✓			-	8 ปี 11 เดือน 9 วัน

ฉบับที่	ชื่อรัฐธรรมนูญ	จำนวน มาตรา	วันที่ ประกาศใช้ รัฐธรรมนูญ	วันที่ ยุติการใช้ รัฐธรรมนูญ	ลักษณะของ รัฐธรรมนูญ					ชื่อคณะปฏิวัติ/ รัฐประหาร	ระยะเวลา การบังคับใช้ รัฐธรรมนูญ
					ถาวร	ชั่วคราว	ปฏิบัติ	สันติ	รัฐประหาร		
17	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2549	39	1 ตุลาคม พ.ศ. 2549	24 สิงหาคม พ.ศ. 2550		✓			✓	คณะปฏิรูปการปกครองใน ระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข (คปค.) ภายหลังแปรสภาพเป็น คณะมนตรีความมั่นคง แห่งชาติ (คมช.)	10 เดือน 24 วัน
18	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 (รัฐธรรมนูญฉบับลงประชามติ ฉบับแรก)	309	24 สิงหาคม พ.ศ. 2550	22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557	✓			✓		-	6 ปี 8 เดือน 28 วัน
19	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557	48	22 กรกฎาคม พ.ศ. 2557	6 เมษายน พ.ศ. 2560		✓			✓	คณะรักษาความสงบ แห่งชาติ (คสช.)	2 ปี 8 เดือน 16 วัน
20	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 (รัฐธรรมนูญฉบับลงประชามติ ฉบับที่สอง)	279	6 เมษายน พ.ศ. 2560	-	✓			✓		-	บังคับใช้จนถึง ปัจจุบัน (ข้อมูล ณ ปี พ.ศ. 2566)

ที่มา สรุปรูปข้อมูลจากเนื้อหาที่ปรากฏในบทความ

3. บทสรุป

ประวัติศาสตร์และการพัฒนาการของรัฐธรรมนูญไทยจะเกี่ยวข้องกับชนชั้นนำของสังคมที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายใต้ระบบอุปถัมภ์ที่เชื่อมโยงกับสถาบันทหารเสียเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ จึงมีรากฐานสำคัญมาจากการปฏิวัติ รัฐประหาร และการสืบทอดอำนาจด้วยกระบวนการทางรัฐธรรมนูญตามเงื่อนไขกลไกที่ทหารเป็นผู้รังสรรค์หรือควบคุมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมา เพื่อรองรับอำนาจทางการเมืองของตนเป็นหลัก แต่ทว่าการเมืองในยุคปัจจุบันได้ปรากฏตัวแปรใหม่ที่ค่อนข้างมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของรัฐธรรมนูญเพิ่มเข้ามาอีกกลุ่มหนึ่ง กล่าวคือ การเมืองไทยสมัยใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ประชาชนได้ให้ความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นหลากหลายรูปแบบทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองแบบใหม่ที่มาจากวิกฤตการณ์เกี่ยวกับการชุมนุมประท้วงของภาคประชาชน เป็นผลทำให้ความขัดแย้งทางการเมืองยิ่งซับซ้อนมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมาอันนำไปสู่การต่อสู้กันทางอุดมการณ์ระหว่างมวลชนฝ่ายสนับสนุนที่แปลกแยกกันเพิ่มมากยิ่งขึ้นในสังคมไทย แตกต่างจากก่อนหน้านี้ที่การต่อสู้ทางการเมืองจะเป็นเรื่องของชนชั้นนำและทหารเพียงแค่สองฝ่าย ฉะนั้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ จึงมีส่วนสำคัญที่ส่งผลให้รัฐธรรมนูญของไทยมีการประกาศใช้สลับกันไปมาระหว่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวและฉบับถาวรอยู่อย่างสม่ำเสมอ รวมถึงยังทำให้สภาพของการเมืองไทยต้องตกอยู่ในสภาวะสุญญากาศและกลายเป็นความชะงักงันทางการเมืองที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการพัฒนาประชาธิปไตยที่ไม่อาจเกิดความสำเร็จอย่างแท้จริงเหมือนประเทศต้นแบบประชาธิปไตยดังที่ปรากฏในทวีปยุโรปและอเมริกาได้

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กิจบติ ก้องเบญจกุล. (2553). *กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จักษ์ พันธุ์ชูเพชร. (2557). *กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายปกครอง* (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: ธนภัทร (2006) พรินติ้ง.
- ชาญชัย แสวงศักดิ์. (2560). *กฎหมายรัฐธรรมนูญ : แนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- ณัฐกร วิทิตานนท์. (2557). *หลักรัฐธรรมนูญเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นรนิติ เศรษฐบุตร. (2558). *รัฐธรรมนูญไทยกับการเมืองไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. (2558). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย : ความเป็นมาและสาระสำคัญ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- โกสิน พลกุล. (2531). *ปัญหาและข้อคิดบางเรื่องจากรัฐธรรมนูญไทย*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์พลชัย.
- มนตรี รูปสุวรรณ. (2543). *กฎหมายรัฐธรรมนูญ* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มานิตย์ จุมปา. (2553). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย* (พ.ศ. 2550) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว. (2565). *การบริหารการเมืองรูปแบบไทย ในปี พ.ศ. 2540-2560: ผลผลิตการปฏิรูปการเมืองในวังวนประชาธิปไตยเชิงประจักษ์*. สำนักวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, เชียงราย: ป๊อแนดน้อย.
- ศักดิ์ภัท เขาวินิจฉัยสกุล และยุพา ปราชญกุล. (2561). รัฐประหารกับการเมืองไทย. *วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง*, 1(3), 17-34.
- ศาสตรินทร์ ต้นสุน. (2557). ในความเหมือนและความต่างกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 1(1), 31-56.
- สนธิ เตชานันท์. (2518). *แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบบ “ประชาธิปไตย” ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม.
- _____. (2545). *แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบ “ประชาธิปไตย” ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- สากล พรหมสถิต. (2560). *เอกสารประกอบการสอน รายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง*. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.